

Biełaruskaja

KRYNICA

PALITYČNAJA, HRAMADZKAJA i LITERATURNAJA HAZETA

Adres Redakcyi i Administracyi:

WILNIA, LUDWISARSKAJA 1-19. (Wilno, Ludwisarska 1-19)
Redakcyja adżyniena ad 9 hads. ran. da 4 hads. wieč

Ceny abwiestak pawodle ōmowy.

„Bieł. KRYNICA“ kaštuje na hod—4 zał., na poŭhoda —
2 zał., na 3 miesiacy—1 zał. Zahranicu ōdwaja dorożej.
HAZETA WYCHODZIĆ RAZ U TYDZIEŃ.

Zaklikajem da ašwiety!

My wiedajem, što čytačy našy, pračytaŭšy hety zahalowak, skažuć: nia ō čas nadumalisia zaklikać da ašwiety; hod školny skončyŭsia. Škoły swaju pracu spynili, a školniki na leta razbrylisia, čhto kudy; za jakija nia poŭnyja miesiacy dwa ōznoŭ pačniecca nawuka i tady nastanie čas dumać ab škole i zaklikać da ašwiety.

Woš-ža my adnak ab hetaj sprawie dumajem inakš i, zdejecca, nia mylajemsia. My trymajemsia tej dumki, što nie tady karmić sabak, jak iści na palawaŭnie. Kali b u nas sprawa ašwiety była normalnaj, dyk peŭnie, što normalna ab joj prychođilasja b i kłapaciecca, ale zatym, što hetaja sprawa ō nas duža i duža nienormalnaja, a nawat i trahičnaja, dyk dumać ab joj i šukać da jaje darohi treba zaŭsiody i zahadzia.

Praŭda, pa našych biełaruskich siolach jošć dawoli značny lik školaŭ, jakija z pačatkam školnaha hodu pačnuć ōznoŭ swaju pracu kala ašwiety našych biełaruskich dzieťak. Ale-ž nikomu nie sakret, što školy henyja, jak čużyja nam ducham, bo polskija, nie adpawiadajuć potrebam biełaruskaj dušy i potreb henaj dušy nie zdawolwajuć. Adusiul čujem hałasy, što polskija školy biełaruskim dzieťciam dajuć duža mała, što z wialikiŭm tolki trudom i pry tym dzieťacieŭ tolki zdalničyšy — nawučajuć pačatkawaj hramaty, a ōžo ab ahułnaj ašwiecie, ab ahułnym reŭwićciach, dyk niamat što i hawaryć. Pryčyna hetaha sapraŭdy sumnaha žyawišča ō tym, što dzieťciam našym u čužoŭ polskaj škole nia wučenić, a čystaje mučenić.

Takim čynom jasna, jak Boży dzieŭ, što dla biełaruskich dzieťak i dla biełaruskaj padrastajućaj moładzi ahułam, treba z usich sił rupiecca ab ašwiecie rodnoj, biełaruskaj. Heta značć, što jak taja naša starejšaja, ci maładziejšaja moładź, jakaja wučycca ō polskich školach, tak i taja, jakaja nihdzie nia wučycca, musić abawiazkawa zapaznawacca z rodnoj biełaruskaj knižkaj, musić prašwietaćca ō duchu biełaruskim narodnym.

Patreba biełaruskaj ašwiety, ašwiety ab biełaruskim narodzie, ab jaho minuŭšćynie, budućyni i ab jaho potrebach duchowych i materialnych dla tej našaj moładzi, jakaja znachodzićca pa čužych školach, abo dla tej našaj moładzi, jakaja susim nia wučycca, jošć sprawaj jasnej i całkom zrazumielaj. Ale jak na dziwa — najbołš treba zwaročwać uwah i na biełaruskiju ašwiety dla našaj moładzi ō tej škole, jakaje zawlecca biełaruskaj, ale jakaja takoj ōžo nia jošć. Majem na ōwiecie biełaruskiju filiju, ci addzieł polskaj dziaŭžaŭnaj himnazii im. Sławackaha ō Wilni. Hramadzianstwa biełaruskaje pawinna wiedać, što heta škola biełaruskaja tolki z nazowy, a ducham jana biełaruskamu narodu całkom čužoja, bo znachodzićca jana siaŭnia, jak ab hetym usim dobra wiedama, u rukach zwyčajnych palityčnych aferystaŭ. Woš-ža i baćki tej moładzi, jakaja dzieła tych, ci inšych pryčyn u hetaj škole budzie wučycca, a tak-ža i biełaruskaje hramadzianstwa ahułam pawinny ab hetym usim pomnić i henu moładź swaju ad nlepaždanych i škodnych u henaj škole ōplywaŭ abierahać i naležna ōswiedamlać jaje.

Haworačy ab filii Sławackaha ō Wilni, jakaja мае pretensii zwacca biełaruskaj himnazii, my z poŭnaj lojalnaści musim wyharadzić biełaruskiju filiju dziaŭžaŭnaj himnazii ō Nawahradku. My musim padčyrknuć, što wučycieli byŭšaj bieł. prywatnaj himnazii ō Nawahradku, niamajučy nijakaj mahčymaści ōtrymać henaj himnazii, zhadzilisia pieradeć jaje na ōlasnaść dziaŭžaŭ, ale zhadziŭšysia na heta i budučy lojalnymi hramadzianami Polšcy, jany patrapili być tak-ža lojalnymi da biełaruskaha hramadzianstwa i da biełaruskaha narodu ahułam, nie miašajučysia ō palityku i česna spaŭniajučy swaje abawiazki wučycialoŭ. Ale jasnaja reč, što raz

Rezalucy
Biełaruskaha Nacyjanalnaha Kamitetu u Wilni
pryniatyja na Ahułnym Schodzie dnia 5.VII.1933 h.

Ahułny Schod Biełaruskaha Nacyjanalnaha Kamitetu śćwierdžaie, što potreby Biełaruskaha Narodu ō hranicach sučasnej Polskaj Dziaŭžaŭy niezdawoleny.

Na hruncie ekanamična haspadarčym, zamiast sprawiadliwaj ziamielnaj reformy, prawiedzienu ō Zach. Biełarusi polskaje wajsrowaje asadnictwa. Ziamielnaja reforma, jakaja b nadzieliła ziamloj biezziamielnaje i małaziamielnaje biełaruskaje siałanstwa, nie prwiedzienu i nie prawodzićca. Prawodžanaja-ž dzie nia-dzie komasacyja-čuteryzacyja biezziamielnaja da poŭnaziamielnaja, e wyrašaie ekanamična haspadarčaha pałažeŭnia małaziamielnaha biełaruskaha siałanstwa, a pabolšwaje lik małaziamielnych niažyćciadolnych haspadarak, koštam haspadarak poŭnaziamielnych.

Ahułny ekanamična haspadarčy wyhlad Zach. Biełarusi pradstaŭlajecca hetak:

1) aŭtochtony kraju — biełaruskija siałanie — z małymi wyniatkami heta ōsie smal małaziamielnaja i biezziamielnaja ziamlaroby;

2) polskija wajsrowaja asadniki, sami česta nie zajmajučysia nawat ziamlarobstwem, a poŭnaziamielnaja haspadarki, abreblajučy ich najomnaj siłej biezziamielnaha i małaziamielnaha biełaruskaha siałanstwa;

3) dwary i falwarki, u jakich znachodzićca wialiki zapas ziamli, naležeć pierawažna ō polskich i rosiejskich abšarnikaŭ; hetyja obšary abreblajućca tak-ža najomnaj siłej biezziamielnaha i małaziamielnaha biełaruskaha siałanstwa. Lasy, wazlory i iršyje pryrodnyja bahećci žydućca ōlasnaści dziaŭžaŭy (kazionnyja) i bujnych abšarnikaŭ.

U halinie kulturna-prašwietaŭ: systematyčna prawodzićca polonizacyja maładoha biełaruskaha pakaleŭnia. Pašla likwidacyja polskimi ōladami biełaruskich pačatkowych školaŭ, jak prywatnych tak i dziaŭžaŭnych, jakich u 1922 h. ō adnej tolki Wilensčynie było bołš 400, u sučasny mament na 2 500 000 biełaruskaha nasiełnictwa niamat niwodnaj biełaruskaj prywatnaj pačatkawaj školy. Isnujučyja-ž na biełaruskich ziamlach dziaŭžaŭnyja h. zw. utrakwistyčnyja pačatkawaja školy, jakich jošć para dzieťatkaŭ, u sapraŭdaści žydućca školaŭmi polskimi.

Pašla začynieŭnia biełaruskich siarednich školaŭ — prywatnych himnazijaŭ u Budelwie, Haradku, Niaswiży, Račaŭskawicach i Klecku i prywatnych wučycielskich seminarijaŭ u Swislačy i Barunoch, dy dziaŭžaŭnaj seminariji im. Fr. Bahušeŭiča ō Wilni, dŭwie apošnijja prywatnyja biełaruskija himnazii — ō Nawahradku i ō Wilni — pieratworeny ō biełaruskija filii pry polskich dziaŭžaŭnych himnazijach, u jakich ciapiet prawodzićca polska-dziaŭžaŭnaje wychawaŭnie biełaruskich dzieťacieŭ.

U halinie pažaškolnaj ašwiety, dzie pracujuć biełaruskija kulturna-prašwietaŭnyja arhanizacyi, spatykajućca niepakanalnyja pierasćkdy charakteru pierawažna farmalnaha, jakija spyniajuć reŭwićcio biełaruskaj pažaškolnaj ašwiety.

U relihiynym žyćci, z metaj strymliwaŭnia pažyreŭnia i pahłybleŭnia biełaruskaj narodnaj šwiedamaści siared biełaruskaha prawasłaŭnaha nasiełnictwa, ōporysta ōtrymliwajecca ō carkoŭnym žyćci rasiejsčynie, a pry pomačy Katolickaha kaściołu polskaje duchawienstwa polšćyć biełarusiŭ katolikoŭ.

U samaŭradawym žyćci kraju ad imia biełaruskaha nasiełnictwa wystupajuć pierawažna polskija wajsrowaja asadniki, abo abšarniki, jakija pa naznačeniŭ pawieławymi starastami na stanowišcy hminnych wojaŭ reprezentujuć miascowyja samaŭrady. Wydeny niadeŭna zakon ab samaŭradach, jaki wymahaje nia tolki ad wojaŭ, ale ad laŭnikaŭ, a nawat i sołtysaŭ znaŭnia ō słowie i pišmie polskaj mowy, — jašće bołš addaje samaŭrad u ruki administracyi, jakaja na biełaruskich ziamlach kirujecca rečyjaŭ stanu polskaj nacyjanalnaści.

Biaŭruć pad uwahu wyšejskazanaje, Biełaruskij Nacyjanalny Kamitet dzmahajecca:

1. Ad polskaha ōradu:

a) prawiedzienu ō Zach. Biełarusi ziamielnaj reformy, pry katoraj byli b nadzieleny da poŭnaziamielnaja biezziamielnaja i małaziamielnaja biełaruskija siałanie;

u himnazii haspadarami nie jany, a polski ōrad, dyk ōrad heny wladzie školaŭ ō takim kirunku, u jakim jamu treba; dzieła hetaha taja ōsia wieda, jakaja potrebnaja moładzi biełaruskaj, da moładzi henaj pawinna tak-ža dachodzić z ašwiety pažaškolnaj z samaŭzhadawaŭnia i samanawučaŭnia.

Ahułam-ža treba skazać, što biełaruskaje hramadzianstwa pawinna wykarystać usie mahčymyja sposaby, kab maładoje biełaruskaje pakaleŭnie, nia hiedziaćcy na ciažkija i nienormalnyja warunki jaho nawučaŭnia i reŭwićcia ahułam, rasło ō duchu biełaruskim narodnym i ō duchu sapraŭdnaj ašwiety i šćyraj praŭdy.

Pradusiŭ my nie pawinny pierastawać damahacca ad polskaha ōradu biełaruskich dziaŭžaŭnych pačatkowych školaŭ, składajučy dzieła hetaj mety adpawiednym ōladam adpawiednyja deklaracyi. Praŭda, wiedamaj jošć rečaj, jak ciažka heta zrabieć i jakija z hetaha buduć wyniki, ale ōsiož dyki przypaminać ab swaim prawie my pierastać nia možam nikoli.

Musim my tak-ža zwłarnuć uwahu na biełaruskija školy prywatnyja. Jošć u nas biezzrobotnyja wučyciali, jakija pawinny hetaj sprawaj za-

niacca, jošć u nas tak-ža i siałanie, jakija choćć i mohuć swaju prywatnuju školaŭ ōtrymać.

A kali nia ōdajecca nam, ci ōdajecca, ale nie ō naležnaj miery, dać swaim dzieťciak takuju ci inšuju, ale rodnuju im pa duchu školaŭ, my pawinny šyroka karystacca z ašwiety pažaškolnaj. Rodnaja knižka, dobraja knižka ahułam, rodnaja arhanizacyja, samanawučaŭnie — woš tyja sposaby, jakija prosta wladuć narod da jahonaj praŭdziwaj mety, jakija dla narodu sapraŭdy dastupnyja i jakija adniać ad narodu nialohka i woraham jahonym.

Urešcie pawinny my wykarystać jašće adzin sposab dzieła narodnaha ōzhadawaŭnia našaj moładzi, što znašlasia ō čužoŭ škole. Hetym sposabam buduć — adumysna dla biełaruskaj moładzi arhanizawanyja — internaty, u jakich biełarusy pawinny dać dobreje kirawiectwa, pawinny rupiecca ab duchowym ahułam i narodnym ōzhadawaŭnia našaj moładzi, a tak-ža ō mieru sił swaich dapamagać jej i materyjalna.

Słowam, zaklikajem da ašwiety, ašwiety ahułam i ašwiety biełaruskaj narodnaj, karystajučysia da hetaj mety ōsimi mahčymymi sposabami...

b) adczynienie bielaruskich pačatkawych škol na podstawie złożonych bielarusami szkolnych deklaracyj ad 1926 da 1930 hodu ŭklučna i wolnaha rozwiku bielaruskaha siarednieha školnictwa;

c) u samaŭradowym żyćci — poŭnaha samaŭradu na bielaruskich ziemiach pad Polščaj;

d) ahułam — realizacyi zakonu polskoj konstytucyi i miżnarodnych zabawiaŭniaŭ, hwarantujućych u mieżach Polskej dziaŭstawy prawy raźwicia narodnej kultury, swabodu nacyjanalnuju i relihijsnuju tak-ža i Narodu Bielaruskam.

2. Ad Prawasławnaŭ Duchoŭnaŭ ułady:

a) prawadzenia bielarusizacyi carkoŭnaha żyćcia na bielaruskich ziemiach;

b) bielaruskich propawiedziaŭ;

c) nawučaŭnia relihii bielaruskich dzialej u školach pabielarusku.

3. Ad Katolickich Duchoŭnych uładaŭ:

a) spynienie polonizacyi bielarusaŭ katalikoŭ, prawodžanaj polskimi kslandzami pry po-mačy katalickaha kaściołu;

b) pawarotu kslandzoŭ bielarusaŭ u bielaruskija parafii;

c) uwiadzenie ŭ kaścioł na bielaruskich ziemiach bielaruskaj mowy ŭ kozaŭniach i da-datkowych nabaženstwach i

d) nawučaŭnia dzialej bielaruskich relihii ŭ rodnej mowie.

Pry hetym Bielaruski Nacyjanalny Kamitet zaklikaje ŭsie ŭspomnienie py-taŭnia pastawić i paprabawać raźwiazac, ale choć by ŭstokolecy chaj zrabuŭ u hetym kierunku. B. Brežo ŭ pracach, katarymi karystajecca nie z nachodzić nijakich supierečnasciaŭ, niezgody ab časie paŭstaŭnia taho ci inšaha zamku, jaho zakładčykach i inš., naohu u jaho nie paŭstaŭe nijakich sumniwaŭ pry karystaŭni roznymi pra-cami i žarolami. Peŭnie pryčynaju hetaha jość nie-daskonalnaść apoŭnich, ale sam aŭtor, katory liš nie wieryć pracam, z katorych karystajecca.

Mała hetaha, aŭtor prosta nia znaŭe histo-ryi Bielarusi. Jon taŭčecca pa bielaruskaj ziam-li, dobra nie rozumiejućy, chto twaryŭ tut kultu-ry. Akezaŭsia jon sumlennym pratokulantam i nawukowym žbiraliŭkam, ale nia wykažaŭ na-wukowaje inicyjatywy. Jon nie prabuje raźwia-zac nijakaha pytaŭnia ab zamkach Wiciebščyny^{*)}. A pytaŭniaŭ hetych paŭstaŭe nia mała. Cikawaje było b pryraŭnaŭnie Zamkaŭ Wiciebščyny da zamkaŭ uschodniaŭ Litwy i Zach. Bielarusi (Trockaŭ, Wilenskich, Miednickaha, Kreŭskaŭ, Lidzkaŭ, Nawahradzkaŭ i inš.). Jak dobra za-značaje aŭtor, zamki ŭ Wiciebščynie ŭ XVI—XVII stahodź. stawili bielarusy dzieła abarony ad Mas-kaloŭ, a maskoŭskaje akupacyjnaje wojska sta-wiła dzieła abarony ad Bielarusiaŭ. ale ad kaho baranili zamki staŭlenyja ŭ IX—XII stahodź? Ci nia było zamkaŭ škirawanych proti Niem-caŭ u XIII—XV stahodź? Ci zaznaczyŭsia naohu jakikolecy niamecki ŭplyŭ na zamkowaje budaŭ-nictwa ŭ Wiciebščynie, bo taki ŭplyŭ u Zach. Bielarusi widawoŭny?

Cikawaje tak-ža pytaŭnie ci zamki staŭle-nyja maskoŭskimi akupantami roźnilisia swaim stylem ad zamkaŭ staŭlenych Bielarusami, ci mo' mała, abo i ničym nia roźnilisia? Jość nie-katoryja danyja dazwalajućyja pryznac druhuju mahčymaść, bo Maskali stawiaćy zamki brali przykład z isnujućych uo ranej bielaruskich zamkaŭ, dy j blespasłaredna ich stawila — pad prynukaju maskoŭcaŭ — miascowaje bielaruska-je nasialeŭnie. Wiedama, niemahčyma wymahać, kab aŭtor u swajej pracy ŭsie ŭspomnienie py-taŭnia pastawić i paprabawać raźwiazac, ale choć by ŭstokolecy chaj zrabuŭ u hetym kierunku. B. Brežo ŭ pracach, katarymi karystajecca nie z nachodzić nijakich supierečnasciaŭ, niezgody ab časie paŭstaŭnia taho ci inšaha zamku, jaho zakładčykach i inš., naohu u jaho nie paŭstaŭe nijakich sumniwaŭ pry karystaŭni roznymi pra-cami i žarolami. Peŭnie pryčynaju hetaha jość nie-daskonalnaść apoŭnich, ale sam aŭtor, katory liš nie wieryć pracam, z katorych karystajecca.

Mała hetaha, aŭtor prosta nia znaŭe histo-ryi Bielarusi. Jon taŭčecca pa bielaruskaj ziam-li, dobra nie rozumiejućy, chto twaryŭ tut kultu-

^{*)} Zaznačym, što sam nazoŭ „Zamki Wiciebščyny“ historyčna nia prawilny. Pachodzić jon ad ustanowleŭnaje maskoŭcami administracyjnaje adzinki — Wiciebskaje huberni. Z historyčna hľadzišča treba było b nazwać „Zamki Połeščyny“ paŭsryŭsy adnak krychu terytoryju.

Za Ahulny Schod B. N. K-tu

(—) J. Paźniak

Staršynia K-tu

Wilnia, 5.VII.1933 b.

(—) W. Bałdanowič

1-šy Vice-Staršynia

(—) F. Jaremič

2-hi Vice-Staršynia

(—) A. Klimowič

za Sekretara

Knihapiš.

(4)

Гадавік Бел. Нав. Т-ва^{*)} Б. Брэжго —
Замкі Віцебшчыны. (бач. 74—109). Aŭtor za-
braŭ z rozných pracau i nieapracawanych dra-
kawanych žarolaŭ uśialakija wiedamaści ab zam-
kach Wiciebščyny. Wiedamaści hetaja datyčac
časaŭ zakładzinaŭ zamku abo pieršaha ŭspami-
nu ab im u žarolach, jaho historyi, wyhladu
i stanu ŭmacawaŭnia. Zrozumieła, što historyja
rozných zamkaŭ maŭe roznuju daŭžyniu, zaležna
ad času paŭstaŭnia zamku i jaho kančalnaha

ŭpadku. Historyja adnych zamkaŭ słaŭaje ad
800 da 1000 hod, druhich historyja šmat kara-
ciejšaja. Hetak pieršy ŭspamin ab Połackim
zamku z nachodzić u 862 hodzie, a isnawaŭ jon
jašče ŭ XIX stahodździ (u 1812 hodzie Połacki
zamak byŭ wielmi prydatny dzieła abarony). Hi-
storyja Wiciebskaha zamku abymaje čas ad ja-
ho zakładzinaŭ u 974 hodzie da ŭpadku ŭ
1757 hodzie. Zamak Uświat pieršy raz ŭspami-
najecca pad 1021 hodam, a byŭ kančalna zruj-
nawany maskalami ŭ 1654 hodzie. U swajej pracy
B. Brežo opisaŭ 25 zamkaŭ Wiciebščyny. Pra-
ca ilustrowana planami i rysunkami 9 zamkaŭ.

Značeŭnie pracy B. Breži ŭ tym, što jon
sabraŭ raškidanyja ŭsludy wiedamaści ab zam-
kach Wiciebščyny. Ale sabraŭniem i ŭsystema-
tyzawaŭniem wiedamaści opisaných im zam-
kaŭ i ahraŭničwajecca ŭsie značeŭnie pracy aŭto-

^{*)} Praciab, hl. „Biel. Kr.“ Nr. 24 siol. h.

Papraŭka: u Knihapiši Nr. 24 „B. Kr.“ na 2
bačynie, radok 17 žwierchu, karektarskaja abmylka. Za-
miest „pad upływam uradowaje terminalohii i Maskoŭ-
ščyny“ maŭe być „pad upływam uradowaje terminalohii
Maskoŭščyny“.

Kastuś Kalinoŭski, „Mu- życkaja Praŭda“ i Ideja Niezaležnaści Bielarusi.

(Referat Ks. Ad. Stankiewiča, pračytany na
uračystaj Akademii 25.III.33 b., z pryčyny 15-ych
uŭhodkaŭ abwieščaŭnia Niezaležnaści Bielarusi
i 70-ych uŭhodkaŭ bielaruskaj presy. Drukujem
pawodle stenahramy). (8).

VIII. K. Kalinoŭski — zmahar za palityčnu- ju samastojnaść Bielarusi i Litwy.

Ab bielaruskich (razam i litoŭskich) pali-
tyčnych samastojnickich imknieńiach K. Kali-
noŭskaha možna ŭžo prakanacca z usiaho wy-
šej skazanaha. Ale ab hetaj tak wažnaj spra-
wie majem jašče bolš wyraznija dowady, ja-
kich maŭčkom prajści nijak niamožna. Hetkija
dokazy majem my ŭ rozných, jak sučasnych
Kalinoŭskamu, tak i paźniejšych, aŭtaraŭ, u ja-
kich spatykajem jahonuju charakterystyku, jak
palityka. Prytaču tut prynamsi niekatorych.

Giejštor, siabra prawincyjanalnaha k-tu
našaha kraju ŭ pieršym tomie swaich ŭspami-
naŭ ab palityčnych prakanañniach Kalinoŭska-
ha hawora hetak: „usiej dušoj i sercam adda-
ny narodu i bačkaŭščynie, ale prasiaknuty
skrajnami teoryjami, pry tym litoŭski separa-
tysta“ (Giejštor I, 221—222, 237—238).

Uznoŭ-ža ŭ druhim tomie ŭspaminaŭ ta-
ho-ž Giejštora miž inšym tak čytajem: „Kali
wybuchła paŭstaŭnie, pierawažna jon (Kalinoŭ-
ski) spracaŭsia z Wařawaj za zachodnija pa-
wiety Horadzienščyny, bo Kalinoŭski pry he-
tym byŭ da peŭnaj stupieni separatystym“
(Giejštor II, 48). Małachoŭski, prawaja ruka
Kalinoŭskaha, na adnym z naradaŭ ab paŭstaŭ-
ni hetak zawiŭ tamu-ž Giejštaru: „Dawoli
nam hetaj biazdziejnaj roli, Wařawa nie razu-
mieje našych patreb, my sami pawinny radzić
ab losie Litwy, my ŭsie tut sabranyja pastana-
wili raz nareścić sarwać tuju zaležnaść, jakaja
nas hubić (Giejštor II, 48). Dalej byŭ adčy-
tany prajekt nowych adnosinaŭ miž Polščaj
i Bielarusiaŭ z Litwoj. Pawodle hetaha prajek-
tu Litoŭski Kamitet, dušoj jakoha byŭ Kali-
noŭski, čytajem dalej u Giejštora: „byŭ sa-

praŭdy niezaležnym uradam ad Wařawy, wa-
řaŭski ŭ im kamisar mieŭ hołas tolki darad-
čy“ (Giejštor II, 63).

Separatystym zawie Kalinoŭskaha Giejš-
tor, heta znača takim, jaki imknuŭsia da stwa-
reŭnia z Bielarusi i Litwy samastojnaj, asob-
naj dziaŭstawy. Pry hetym my nie pawinny za-
bycca, što słowa litoŭski adnolkawa aznačaje
i bielaruski, bo Bielaruś u toj jašče čas (dy-
ciapier mnohija heta jašče robiac) nazywali
zwyčajna historyčna-palityčnym nazowam: Lit-
wa, praz uwahu na toje, što Bielaruś uwacho-
dzila ŭ skład dziaŭstawy: Wialikaha Kniestwa
Litoŭskaha. Dzieła hetaj pryčyny takich-ža na-
zowaŭ dla našaha narodu i kraju trymajucca
i inšyja aŭtary, z jakimi tut budziem spaty-
kacca.

Wialikaje ŭ sprawie palityki Kalinoŭskaha
maŭe značeŭnie i hołas W. Račca, blizkaha ča-
ławieka da Muraŭjowa, jaki zahadaŭ jamu pi-
sać historyju paŭstaŭnia ŭ našym kraju, kary-
stajućysia, wiedama, z samych świežych i aŭ-
tentyčnych krynic i wiestak. Dzieła hetaj mety
Račca nawat adwiedawaŭ turemnyja celi wia-
niaŭ i raspytywaŭ ab tym, čaho sam nia wie-
daŭ, a što pišućy historyju, wiedać musiŭ.
Woś-ža hety historyk u swajej knizie: „Con-
demia o polskoŭm i litewskim w Stęperze-ŭan. Poc-
ciu 1863 i.“ ab Kalinoŭskim piša miž inšym
nastupnaje.

Na pytaŭnie, jak dziejaćy wařaŭskija
i krajowyja dumali padzialicca ŭładaj — Račca
pradusim adkazwaje, što hetaje pytaŭnie jany
raźwiazali darohaj sławianskaj federacyi. Da-
lej z ironijaj piša dasłoŭna: „Dziejaćy Wařa-
wy i siewiero-zapadnaha kraju za ŭładu ŭ sen-
sie ŭzajemnych adnosinaŭ i ŭ sensie zaležna-
ści budućych sławianskich federatyŭnych čas-
cin, literalna hatowy byli razdor svoj paddać
(kali nie paddali) sile kułaka pseŭdo-narodnych
pradstaŭnikoŭ, a tak-ža kraji adzin u druhoha
celyja terytoryi“ (Pamuś 88). Naturalna, jak ba-
čym, hetu palityčnuju baracbu Kalinoŭskaha
za samastojnaść našych ziamiel ad Polščy,
Račca starajecca pradstaŭić u swiatle asabi-
stych imknieńiaŭ, ale dla nas siaŭnia jasna,
što henyja niby asabistyja nieparazumieŭni by-
li faktyčna nieparazumieŭni hlyboka ideo-

wymi, jakija baranili ad Wařawy samastojnaść
našaha kraju i našaha narodu. Kalinoŭski byŭ
čyściejšym produktem usich „federacyjnych
bredniaŭ“ „Kołokoła“ — piša dalej Račca. Ale
heta nie padabalaŭsia bielym i jany hetkich,
jakija išli za socyjalnuju rewalucyju i „pady-
mali sprawy nacyjanalnyja“ nia polskija, ich
zaraz prybirali da ruk. „Kalinoŭski z nastrojem
Hercenaŭskaj školy, na čale samalubnych aso-
baŭ z čyrowných litwinoŭ, stojka prawodziŭ
ideju samastojnaści Litwy“ (Pamuś 180—185)...
„Wařaŭski centralny k-t trebawaŭ niaŭchilna
zaležnaści ad siabie Litwy, ale Kalinoŭski tre-
bawaŭ prawa litwinam rasparadžacca samym
saboju. Nawat kali i paŭstaŭnie wybuchła,
spor hety miž Wařawaj i Wilniaŭ nia spyniŭ-
sia“ (Pamuś 186).

Słowam, Račca maluje Kalinoŭskaha, jak
wyraznaha i stalaha baracbita za palityčnuju
samastojnaść Bielarusi i Litwy.

Prytočym u hetaj sprawie hołas jašče
adnaho polskaha historyka W. Przyboroŭska-
ha. Historyk hety piša: „...K-t litoŭski, skła-
dżeny z haračych haloŭ moładzi, wioŭ zaŭzia-
tyja spory ab niezaležnaść Litwy... Najwybit-
niejšym u kamitecie byŭ Kalinoŭski, postać ja-
koha namalawanaja najdaskanalejšymi i naj-
bolš zdecydawanymi rysami... Wyznaŭca teoryi
pierawarotu socyjalnaha... čalawiek adnak bia-
sprečna čysty, wialikaj enerhii i niaŭchilnaha
charaktaru. Byŭ jon biez zaściorohaŭ wyznaŭ-
cam federacyjnych prahramaŭ Hercenaŭskaha
„Kołakala“... kab sławianskija narody, pazbyŭ-
šysia despotyčnych panoŭ i čužoha jarma, wyt-
warili federacyju niezaležnych dziaŭstaŭ, jakija
wobak siabie swabodna mahli-b żyć i raźwijać
usie swaje narodnyja asabliwaści. Woś-ža Ka-
linoŭski hetuju teoryju ŭwa ŭsiej jaje šyrynie
stasawaŭ da Litwy. Pawodle jaho Litwapawin-
na razam z Polščaj dabiwacca niezaležnaści,
zmahacca, kab pazbycca čužoha najeźdu, ale
pawinna stanawić adzinku asobnuju, całkom
niezaležnuju ad Polščy i zwiazanuju z joj tol-
ki wuzłami federacyjnymi. Zhodna z hetaj teo-
ryjaj, uchodziaćy ŭ litoŭski kamitet, Kalinoŭ-
ski nie chacieŭ prymać nijakich z Wařawy
zahadaŭ, a chacieŭ, kab hety kamitet kirawaŭ
paŭstaŭniem samadzielnym i ŭ adnosinach da

ru, działać naś, neahul historyju. Praŭda, jon używaŭ nazoŭ „Biełaruska-Litoŭskaje” haspadarstwa, ale žycharoŭ jaho nikoli nie zawie biełarusami i nie kaŭ, pad jakim imieniem treba biełarusiŭ rozumieć. U celaj historyi zamkaŭ Wiclebsčyny ani razu nie sustrakajem u Breŭhi biełaruskaha wojska, choć tamaka sustrakajacca wojska litoŭskaje, maskoŭskaje, Wuhry, Palaki, Niemcy, nawet Italjency! Woś pryklad: (za Ściapanu Batury) „nie spadziajučysia abaranieć horad, maskoŭcy padpalili jaho i sami adstupili ŭ zamak, Uhry sprawa ad horadu dawiali swaje ŭšancy da zamku (Połackaha) i Pałoty. Za imi išli ŭšancy Palakoŭ i litoŭskaje plechaty; ureščie z taho boku zamku, jak prytykaŭ da Strolecka-ha, pačali padšancowywacca Niemcy.” (bač. 87) A woś jošče kolki prykladaŭ „u 1535 hodzie rasiejskija wojski pad kamandaj kniazia Wasila Šujskaha zanali časć Biełarusi;” tady jany pastawili zamak Siebież. „Hetaj zamak wyklikaŭ swarki pomiż Maskwoj i Połščaj i nieadnakrat na pierachodziu z ruk u ruki. Karol Žyhłmont i zahadaŭ klieŭskamu namieśniku Niamiry ŭzieć i razburyć krepasć” (bač. 92), što toj i zrabili u 1536 hodzie. „U 1563 hodzie wiclebski wajewoda „wypaŭnił karaleŭski” zahad” (bač. 95). „Karol Žyhłmont Aŭhust u 1564 h. zahadaŭ pa-budawać zamak” (Krasny) bač. 103) i h.d. i h.d. Hetkim paradkam u niezależnym i suwerennym da Lublinskaj u 1569 n. Litoŭska-Biełaruskim haspadarstwie jość polskija krepasć, a polskija karali wydajuć tut zahady. A tymčasam nia tolki da Lublinskaj Unii, ale i pa joj Wial. Kniastwa Lit.-Biełaruskaje było asobnym haspadarstwam, zfederawany z Połščaj i supolnyja haspadary wydawali ŭ nas zahady, jak wialikija kniazi Litoŭska-Biełaruskija. Maskoŭskija historyki swiedoma starajuca zatusawać usialakaje biełaruskaje žyćcio ŭ minuŭščynie, palaki, karystajučysia z hetaha, prosta pryswojwajuć sabie biełaruskuju historyju, a pany Breŭhi niakrytyčna paddajucca adnym i druhim.

Prywiedziennyja zahany dla wialikaj časći čytačoŭ abiasceniawajuć praco B. Breŭhi. Wina ŭ hetym nie adnaho aŭtora, ale i redakcyi „Hadawika.” Dobra pastawili nazoŭ haspadarstwa — bo tolki hetak možam zrozumieć nazoŭ

*) Padčyrknuta ŭsiudy aŭtora recenzii.

„Biełaruska-Litoŭskaje haspadarstwa,” suplarečny z usimi inšymi wyrażeniami aŭtora, redakcyja nie patrapila dalej dać jasna i prawilna wyrażenja biełaruskaje historyčnaści.

Nia hledziać na takija wialikija zahany, praco B. Breŭhi usiož tak patrebnaja i karysna, jak dajučaja ŭ pieršyniu sučelny abraz zamkaŭ časći daŭniejšaj Połáččyny.

Častkowa historyčnym, a častkowa literaturnym jość u „Hadawiku” D-ra J. Stankiewiča artykuł: „Biełaruskija Musulmanie i biełaruskaja literatura arabskim pišmom” (bač. 111—141). Tut majem „Načyrk historyi biełaruskich musulmanaŭ,” razhlad „Biełaruskaje literatury arabskim pišmom” i nadrukawanyja 2 bieł.-musulmanskija lehendy — adna ab padaroży Mahameta pa niebiosach i druga ab śmierci jaho. Praco hetaja tolki ŭ častcy čysta nawukowaja, a ŭ druhoj časći papularnaja, prytym abapiertaja na nawukowych danych dobra wiedamych dla aŭtora artykułu. Hetak lehendy — razam z arhinalnymi słowami ŭ „zaciemkach” pierapisany z pišma arabskaha na hraždanku prawapisam ciapierašnim „dziela lahčejšaha čytańnia,” bo aŭtor maje „naŭwiecele šyrokaŭe hramadzianstwa” (bač. 126). Čytač ureščie musieć prosta pawieryc aŭtoru i zhadzicca, što Kitab (relih. musulm. kniha) bieł. Muzeju im. Iw. Łuckiewiča ŭ Wilni „napisany ŭ XVI stahodździ ŭ Wilenska-Ašmianskaj mowie.

Dobraja heta reč „mieć na ŭwiecele šyrokaŭe hramadzianstwa,” ale ŭpierad treba było dać čysta nawukowuju praco dla specyjalistaŭ, a potym parupicca ab „šyrokim hramadzianstwie.” A dzież i drukawać čysta nawukowuju praco, kali nie ŭ nawukowym „Hadawiku”? Zakid hety tymbalej musieć być зробleny D-ra J. Stankiewiču, što jon zrabili tak samy dakor u „Rodnaj mowie” B. Taraškiewiču, što toj pierš wydaŭ praktyčnuju hramatyku, a nawukowaj dahetul nie napisau.

Ale, pakinuŭšy na boku ŭspomnienija zahany, treba pryznać, što artykuł cikawy. Cikaŭnaja historyja biełaruskich Musulmanaŭ i apisanie biełaruskaj literatury arabskim pišmom, bo ŭ nas dahetul nia było apracowanych padobnych temaŭ. Nia mienš cikawija dźwie nadrukawanyja ŭ artykule musulmanskija lehendy.

(d. b.)

prs.

Z biełaruskaha žyćcia.

Nadzwyczajny Ahulny Schod Biełaruskaha Nacyjanalnaha Kamitetu ŭ Wilni adbyŭsia 5 h. m. Na paradku dnia miż inšymi sprawami było pryńacie nowych slabroŭ Kamitetu, pierahlad i debata nad unutrańaj i zahrańičnaj palitykaj, sprawy narodnaj aświety i sprawy relihijnaj.

Pry razhladańni namiečanaha paradku dnia była pryńata ŭlik slabraŭ Kamitetu Biełaruskaje Prawasłaŭnaja Hrupa Studentaŭ U.S.B. U debacie nad palityčnym pałažeńniem Schod K-tu šćwierdziŭ patrebu jaknajdalej idučaj lučnaści Centru z narodnymi masami i konkretnaj narodnaj pracy siarod hetych-ža masaŭ. Niazwyčajna cialkaje pałažeńnie narodnaj aświety na biełaruskich ziemiach, — pakaźnikam čaho žyjaŭjacca strašny ŭzrost analfabetyzmu — nawiała Schod K-tu na dumku stwareńnia adumysłowaj Aświetnaj Kamisii z pradaŭnikoŭ biełaruskich kulturna-aświetnych arhanizacyjaŭ. Zadańniem hetaj Kamisii było b pawładzieńnie pracy ŭ kierunku likwidacyi blazhramatnaści i pašyrańnia narodnaj aświety. Wykanańnie hetaj pastanowy doručana prezydyjumu Bieł. Nac. K-tu.

Nienormalnaje pałažeńnie relihijnaha žyćcia biełarusiŭ pad Połščaj wyklikaŭe patrebu planowaj pracy z boku biełarusiŭ, jak prawasłaŭnych, tak i katalikoŭ. Z hetaj metaj Schod K-tu wydzialiŭ z siebie specyjalnyja Kamisii — prawasłaŭnuju i katalickuju — jakich nadzialiŭ prawam koopcacyi i jakim daručyŭ wiedzienie sprawy biełarusizacyi našaha relihijnaha žyćcia. — Pry kancy Schod K-tu pryńiaŭ rad pastanowaŭ dziela častkowaha choć-by apisania taho pałažeńnia, u jakim znachodziacca ciapier Biełarusy pad Połščaj. — Pastanowy hetyja drukujem na inšym miejsy stańnišniaj hazety.

Maturalnyja ekzaminatory ŭ Nawahradzkej Dziaŭžaŭnaj Biełaruskaj Himnazii skończyli 24 čerwienia s. h. Da ekzaminaŭ prystupili 14 abiturjentaŭ (8 chlapcoŭ i 6 dzieŭčať). Usie abiturjenty ekzamin zlažyli. Maturu atrymali: Mar’ja Alchoŭskaja, Alona Wałyniec, Alaksandra Wiarbickaja, Uładzimir Hacki, Lida Dziakawičanka, Janka Kurčejka, Tamara Kur’janiška, Taciara Łukašyk, Michaś Rahula, Astap Rusiecki, Janka

narodnaha (polskaha—A.S.) ŭradu zajmaŭ stamowišča ŭłady roŭnaj i nikomu niepadlehlaj...

„U paŭstańni Kalinoŭski bačyŭ pradusim niezależnaść Litwy, a pašla socyjalnuju rewacyju... 10 ci 11.III.63 Addziel (polskaha paŭstanskaha ŭradu, što kirawaŭ paŭstańniem našaha kraju—A. S.) zaklikaŭ litoŭskich čyrwynych i aznajmiŭ im, što Kamitet ich jość razwiazany i pierastaŭ isnawać. Na heta byli pratesty, što Wařawa nia maje nijakaha prawa wyrašć litoŭskich spraŭ i što litoŭski Kamitet likwidawacca i nia dumaje. Asabliwa horača i stanoŭka pratestawaŭ K. Kalinoŭski. Tahdy Addziel zajawiŭ, što prožwiščy ich abwieścić u zahrańičnych hazetach, jak zdradnikaŭ kraju, a ŭžo tady maskali sami patrapiać zrabieć z imi naležny paradak. Adnak Kalinoŭski jašče pasłaŭ Tymčasowamu Wařaŭskamu ŭradu ŭ Wařawie pratest, ale adkazu na jaho nia było. Litoŭski Kamitet isnawać pierastaŭ...” (Przyborowski — Dzieje 1863 r. t. III, 1—33). Słowy Przyboroŭskaha takim čynam jasna nam malujuć i palityčnuju ideolohiju Kalinoŭskaha i tyja sposaby, jakimi palaki z im wawiali.

Charakternyja tak-ža wiestki ab hetym usim padaŭe nam jašče ŭ swaich ŭspaminach J. K. Janoŭski. „Kamitet wařaŭski — čytajem tut — byŭ centralnym tolki dla Połščy... asabliwa kamitet wilenski ŭpiraušia pry samaŭradstwie i asobnaści. Hniewaušia nawet zatoje, što Centr. K-t zabrau pad swaju ŭladu pahrańičnyja pawiety horadzienskaj huberni” (J. K. Janowski — Pamietniki o powstaniu styczniowym t. I, 15). Ab siabrach wilenskaha kamitetu Janoŭski piša dasłoŭna — „Byli heta malyja ludzi, poŭnyja zapalu lubowi da swajej Bačkaŭščyny. Najslańniejšy z ich Kalinoŭski... Adnosiny Litwy da Połščy rozumieŭ jon tolki jak federacyjnaja — z poŭnaj niezależnaścij Litwy. Jon susim nie ŭznawaŭ ŭłady centralnaha k-tu” (J. K. Janowski I, 426).

Nie adrečy budzie ureščie prytačyc ab charaktary palityki Kalinoŭskaha hołas jašče adnaho historyka paŭstańnia 1863 h. B. Limanoŭskaha, u jakoha čytajem:

„Byŭ jon ščyry narodnikam (ludowcem). Trymaŭsia prakanańnia, što tolki paŭstańnie sialan dać wolnaść litoŭskim narodom. Narod

dla jaho nia byŭ tolki aružžam, ale pradusim metaj. Aswabadzić sialan, zrabieć ich hramadzianami — woś haloŭnaja meta. Ale sialanie da hetaha dojdzie tolki ŭlasnym starańniem, samadzielnaj wiedzienaj baracboj. Lubiŭ jon Połšč, uwažaŭ, što unia z jej była historyčnaj kaniečnaścij i što kaniečnaścij hetaj astajacca dalej, ale adnačasna zazdrośna praścieraŭ poŭnaj roŭnaści i samastojnaści Litwy. Ŭświedamleńnie i arhanizawańnie narodu ŭwažaŭ za najwažniejšuju dziejaść. Dziela hetaj mety supolna z Felksam Ražanskim wydawaŭ u Wilni (?!—A. S.), biełaruskuju narodnuju (ludowu) hazetku pad naz. „Mužyckaja Praŭda...” (Bolesław Limanowski — Historyja Powstania Narodu Polskiego 1863-4, 171).

Hetak sama pradstaŭlajuć Kalinoŭskaha mnohija inšyja ŭspaminy, a tak-ža i roznyja historyčnyja pracy polskija (Grabiec), rasiejskija (Брянцев), biełaruskija (Ihnatoŭski) i litoŭskija (Janulajtis). Ale dawoli nam henych pieršaradnaj wartaści hałasou abo biešpasrednych učasnikau paŭstańnia, nawet časam znajučych Kalinoŭskaha asabista i z im pracujučych, jak Giejštor, abo hałasou tych, što pisali swaju historyju na padstawie pieršaradnych krynic, ci na padstawie wiestak ad ludziej — učasnikau paŭstańnia i nawočnych świadkau, jak heta rabiŭ — pawodle jaho ŭlasnych sloŭ—Przyboroŭski.

Z usich prytočanych hałasou roznych historykau ab palityčnaj ideolohii K. Kalinoŭskaha jasna bačym, što jon sapraŭdy imknušsia da niezależnaści, Biełarusi i Litwy ŭ federacyjnaj lučnaści z Połščaj i što ŭ henuju federacyju Biełarus z Litwoj mieli ŭwažci jak sapraŭdy wolnyja, roŭnyja, palityčna samastojnyja dziaŭžawy. Ŭ čym-ža mieła wyrażacca sućnaść henaj federacyi, henaj lučnaści z Połščaj — historyki nie haworać. Dy-j zrazumiela: Kalinoŭski ab hetym najmienenš dumaŭ. Jaho bajawym i haloŭnym zadaniem było adwajawać našamu kraju samastojnaść, niezależnaść, a forma lučnaści z Połščaj—heta sprawa była całkom druharadnaja i niaistotnaja.

Ale z hetaha nia wynikaŭ, što K. Kalinoŭski susim nia mieŭ konkretnaha paniaćcia ab federacyi. Takoje paniaćcie jon mieŭ. Kali-

noŭski rozumieŭ federacyju tak, jak tady razumieli jaho sučasniki.

Za časaŭ Kalinoŭskaha, dy jašče i prad im, isnawała i pracawała slaŭnaja ukraïnskaje bractwa św. Kyrily i Mafoda. Zadańniem hetaj arhanizacyi było šyryć ideju slawianskaj jednaści i federacyju slawianskich narodaŭ. Kožny narod — pawodle ideolohii henaha bractwa — mieŭ twaryć samadzielnuju respubliku i karystać z usich narodnych prawou, „mieć swaju mowu, swaju literaturu, swoj hramadzki lad”. Orhanam federacyjnaha supolnaha ŭradu, rašajučym supolnyja dla ŭsich sprawy, mieŭ być sojm, zložany z paslou usich narodaŭ. Arhanizacyja św. Kyrily i Mafoda imknułasia da ahulnaj roŭnaści i wolnaści, da skasawańnia stanowych prywilejaŭ, skasawańnia panščyny, šyreńnia aświety siarod narodu, da ahulnaha wybarnaha prawa, wybarnaści ŭradaŭcaŭ i t. p.

Woś-ža palityčnaja prahrama bractwa jość wyrazna dziaŭžaŭna-niezależnickaja, a jaje federalizm jość abapiorty na asnowie ahulnaslawianskaj.

Siabry bractwa: Kostomarow, O. Markowič, Biłozerski, Hułak i ideowa da ich zbližanyja Šewčenko i Kuliš u 1847 h. byli aryštawany i asudžany na ssylku. Ale ukraïnskaja narodnaja dumka nie pamiorła. U 1860 h. u Pieciarburzie paŭstała nowaja ukraïnskaja palityčna-narodnaja arhanizacyja „Hromada”, jakaja dalej pracawała ŭ duchu idei bractwa Kyrily i Mafoda. Takija-ž „Hromady” paŭstali i ŭ inšych haradoch. Najslańniejšaj była „Stara Hromada” ŭ Kijawie, da jakoj naležyli Antanowič, Ryłski, Drahomanaŭ, Kaniski i inš.

Ŭ padobnym dusie da bractwa Kyrily i Mafoda pracawaŭ tady, ab jakim było ŭspomniena wyšej, Hercen, wydajučy swoj „Kolokol”, u jakim pišaŭ artykuły („Ukraina” 1860 h.) Kostomarow, raźwijaŭšy ŭspomnienym značeńni idej ŭsieslawianskaj federacyi samastojnych narodaŭ. (Aleksander Łotocki — „Ukrainska myśl polityczna” ŭ žurnale: „Wschód—Orient”. Nr. 1—2, 1932—33, 12—13, Warszawa).

Z hetymi idejami K. Kalinoŭski stykaŭsia, imi żyŭ i ich prawodziŭ u žyćcio dla dabra biełaruskaha narodu. (d. b.)

